

Νίκος Νησιώτης

Ἡ φύση ὡς κτίσις

Συμβολή στό πρόβλημα τῆς μόλυνσης τοῦ περιβάλλοντος
ἀπό φιλοσοφική καί θεολογική ἄποψη

[ἀπό τό περιοδικό «Ἑναῖη» τχ. 14 (1985)]

Α΄

Ἡ φιλοσοφική σκέψη ὑπῆρξε, κατά μέγα μέρος, ἀνθρωποκεντρική μέ ἰδιάζοντα τρόπο, δηλαδή ἀξιολογώντας τόν ἄνθρωπο ὡς κέντρο τῆς Δημιουργίας, μέ βάση τό πνεῦμα του καί εἰδικότερα τόν ὀρθό λόγο. Ἡ φιλοσοφία, κατ' αὐτόν τόν τρόπο, ὑπῆρξε τό θεμέλιο πάνω στό ὁποῖο στηρίχτηκε ὁ πνευματικός καί ὁ εἰδικός τεχνικός πολιτισμός, ὁ γνωστός ὡς ὀρθολογιστικός, πού ἐφαρμόζεται στήν ἐπιστήμη καί πού προϋποθέτει καί ἐμπνέει τήν ἀνεπανάληπτη καί κυριαρχική θέση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στίς ὑπόλοιπες ζωϊκές καί ὑλικές ὑποστάσεις καί στά φυσικά φαινόμενα. Ὁ ἴδιος ὀρθός λόγος, πού ἐρευνᾷ τήν οὐσία τῆς ἀλήθειας, ὁ ἴδιος βασιζόμενος σέ συνεπῆ ἐρωτήματα ἐρευνᾷ συνακόλουθα τή φύση καί τήν οὐσία τῆς ὕλης, ὁ ἴδιος προβαίνει στήν μαθηματική ἐπεξήγηση τῶν σχέσεων τῶν ἀντικειμένων, ὁ ἴδιος τέλος διά μέσου τῆς μηχανικῆς καταλήγει στίς ἐφαρμογές καί τήν ἐκμετάλλευση τῆς φύσης μέ ἐπιστημονικό καί μεθοδικό τρόπο. Εἶναι ἐπόμενο, παρ' ὅλο τόν θετικισμό τῆς ἐπιστήμης, παρ' ὅλη τήν ἀδιαφορία γιά τά μεταφυσικά τῆς προβλήματα, ἡ ἐπιστήμη αὐτή, ὡς ἀποτέλεσμα μιᾶς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας στήν ὁποία ἡ ὕλη δέν βρῆκε τή θέση πού τῆς ἀρμόζει, νά ἐμπνέει τήν ὑποσυνειδητή ἐφεση γιά κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στόν ὑλικό κόσμο. Μολονότι ἡ «κυριαρχία» αὐτή δέν εἶναι ἐσφαλμένη, κυρίως ὡς τάσις, παρ' ὅλα αὐτά γίνεται πρόξενος τῶν κινδύνων πού ζοῦμε σήμερα, ὅταν εἶναι ἀκόρεστη, ἀνεξέλεγκτη, δηλαδή χωρίς κανένα ἠθικό φραγμό.

Ἡ κλασική ἐλληνική φιλοσοφία, παρά τήν ὀρθολογιστική καί πνευματοκρατική της βάση, εἶχε κατορθώσει νά ἰσορροπήσει τή σχέση πνεύματος καί ὕλης καί ἐνέπνεε θαυμασμό καί ἀπορία μπροστά στή Δημιουργία. Ὑπῆρχε βέβαια, κυρίως στά ἔργα τοῦ Πλάτωνα, μία ἀπόλυτη ἀξιολογική προτεραιότητα τοῦ πνεύματος ἀπέναντι στήν ὕλη, πού ὅμως δέν ἐνέπνεε –ὅπως γίνεται μέ τόν ἰδεαλισμό τῶν νεωτέρων χρόνων, πού ὑποστήριξε ἀκρότητες μονομεροῦς ἐπεξήγησης τοῦ πλατωνικοῦ ἰδεαλισμοῦ– τήν χωρίς ὅρια ἀπαξίωση ἢ ἀπομύζηση τῆς ὑλικῆς Δημιουργίας. Ἡ ἀριστοτελική φιλοσοφία, ἐξάλλου, προϋποθέτοντας τήν πλατωνική καί ἀποφεύγοντας τίς ἀκρότητες μιᾶς ἰδεαλιστικῆς τῆς ἐρμηνείας, πρόσφερε στή

φιλοσοφία για όλες τις εποχές καταπληκτική ισορροπία. Ἡ ὕλη δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀπλῶς ὑπάρχον, ἀλλὰ τὸ καθ' ὕλην ὑπάρχον, δηλαδή ἡ δυνατότητα ὑπάρξεως ἀπὸ τῆς οὐσίας στὴ μορφή μέσω τῆς κίνησης, πού ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τῶν ὄντων. Ὑπάρχει μιὰ ἀντιστοιχία, μιὰ ἀλληλουχία καὶ μιὰ ἐπαρκῆς ἐνδόμυχη καὶ ἀδιάσπαστη σχέση, πού παρέχεται ἐκ φύσεως, μεταξύ πνεύματος -νοήσεως ἀπὸ τὴ μία, καὶ ὑλικῆς πραγματικότητας καὶ ὑλικῶν ἀντικειμένων ἀπὸ τὴν ἄλλη, σχέση πού ὀφείλουν νὰ προϋποθέτουν ὅλες οἱ ἐπιστῆμες.

Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ μεσαιωνικὴ καὶ νεώτερη δυτικοευρωπαϊκὴ φιλοσοφία, ἂν καὶ στηρίχτηκε σὲ αὐτὲς τὶς κλασικὲς προϋποθέσεις, λόγω τῆς παρεμβολῆς μιᾶς σφαλερῆς πνευματοκρατικῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας, ξεστράτισε μονομερῶς στὸν ἄκρατο ἀνθρωποκεντρικὸ ὀρθολογιστικὸ μονισμό, σὲ μιὰ ἀπολυτότητα τοῦ πνεύματος ἀπέναντι στὴν ὕλη καὶ στὴν ἐξ αὐτῆς προερχομένη θεώρηση τῆς φύσεως ὡς ὑλικοῦ γιὰ ἐκμετάλλευση καὶ ἐξυπηρέτηση μόνο τῆς ὑλικῆς καὶ τεχνικῆς προόδου. Τὸ εἶναι, ἡ οὐσία τῶν ὄντων, διασπάστηκε, καὶ δὲν θεωρεῖται μέσα ἀπὸ τὴ σχέση εἶναι καὶ πραγμάτων ἀλλὰ μόνο μέσα ἀπὸ τὴ ικανότητα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος νὰ παρατηρεῖ τὰ πράγματα ὡς ὑλικά καὶ ἄψυχα, νὰ τὰ κατατάσσει σὲ σειρὲς καὶ νὰ τὰ ἀξιολογεῖ μέ βάση τὶς ιδιότητές τους γιὰ νὰ παραχθεῖ ἔργο πρὸς ὄφελος τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἔτσι, στὴ θέση τῆς σχέσης μεταξύ πνεύματος καὶ ὕλης διείσδυσε ἀναπόφευκτα ἡ μηχανικὴ καὶ στὸ τέλος τῆς περιόδου ἡ ὑπερμηχανὴ τῆς ἠλεκτρομηχανικῆς, δηλαδή τῶν ἀντανακλαστικῶν «σκέψεων» πού ὑποκαθιστᾶ τεχνικά καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλη συνδυάζοντας καὶ τὰ δύο, μετέχοντας καὶ στὰ δύο καὶ διαμορφώνοντας νέα σχέση μεταξύ τους. Ὁ ἀνθρωποκεντρισμὸς καὶ ἡ πνευματοκρατία κατέληξαν ἔτσι στὴ μηχανοκρατία, γιὰ νὰ ἐξυπηρετηθεῖ ἡ ἀπόλυτη καὶ ἀνεξέλεγκτα κυριαρχικὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ φύση. Κανεὶς δὲν φανταζόταν, ἴσως, στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς φιλοσοφικῆς παρέκκλισης (π.χ. μέ τὴν μεθοδολογικὴ ἀμφιβολία τοῦ Descartes ἀπέναντι σὲ ὅλα τὰ πράγματα, ἐπειδὴ δῆθεν αὐτὰ παρουσιάζονται μπροστὰ στὸν ὀρθὸ λόγο διαβρωμένα ἀπὸ τὸ «πονηρὸν πνεῦμα», διάβρωση ἀπ' τὴ ὁποία διαφεύγει μόνον ἡ ἀνθρώπινη διάνοια, γιατί αὐτὴ ἀνακαλύπτει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφιβάλλει μόνο περὶ τοῦ Ἀπολύτου, δηλαδή τοῦ ἰδεαλιστικοῦ Θεοῦ) ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ αὐτὴ παρέκκλιση θὰ ἐπέφερε τὴ διάσπαση τῆς ὀρθῆς σχέσης πνεύματος καὶ ὕλης, ἀνθρώπων καὶ φύσης καὶ ἀκόμη τὴ δημιουργία τοῦ ἀπὸ μηχανῆς Θεοῦ, ἐξω ἀπὸ αὐτὴ τὴ σχέση, ἐνός Θεοῦ ἀδύνατου καὶ ἀδιάφορου γιὰ τὸ μέγεθος τοῦ σεβασμοῦ πού πρέπει νὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὴν ὑλικὴ φύση.

Οἱ ἀντιδράσεις βέβαια δὲν ἔλλειψαν ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἰδεαλιστικῆς ἀνθρωποκεντρικότητας. Οὔτε ὅμως ὁ φτηνὸς ἢ ἀκόμη ὁ ἐπιστημονικὸς ὑλισμὸς, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ ρομαντισμὸς ἀποκατέστησαν τὴν ὀρθὴν σχέση πνεύματος καὶ ὕλης. Ἀντίθετα ὁ πρῶτος ἐξυπηρέτησε, ἀκούσια ἴσως, τὸ ὑλικὸ ἀποστράγγισμα τῆς φύσης στὴν ἐκβιομηχανοποιημένη ἐποχὴ καὶ ἀνάδειξε τὴν ἀπόλυτη ὑπεροχὴ τοῦ μαζικοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὴ δημιουργία, μὴ ἀποδεχόμενος τελικὰ καμμιά μεταφυσικὴ ἢ ἀνώτερη σκοπιμότητα σ' αὐτήν. Ὅσο γιὰ τὸν δεύτερο, ἀντέδρασε παθητικὰ στὸ κάλλος τῆς δημιουργίας, πού ὕμνουσε, καὶ ἔτσι, παρὰ τὸ ξεπέρασμα τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ μηχανικοῦ πνεύματος, δὲν κατόρθωσε λόγω τῆς ἄμετρης ἀνθρωποκεντρικότητάς του νὰ ἀναχαιτίσει τὴν ἀπαξίωση τῆς ὑλικῆς φύσης. Ἐξυπηρέτησε ἔτσι ἀκόμη περισσότερο τὴν αὐταπάτη τοῦ ἀχαλίνωτου ἰδεαλιστικοῦ ἀνθρωποκεντρισμοῦ.

Τά αποτελέσματα τῆς φιλοσοφικῆς καί συνακόλουθα ἐπιστημονικῆς παρέκκλισης ὡς πρός τήν ἔννοια καί κυρίως τήν ἔμπρακτη ἐφαρμογή τῆς ἀνθρωποκεντρικότητας μέσα στή Δημιουργία, τά ἐπισημαίνει σήμερα ἡ Οἰκολογία. Καταλαβαίνουμε δυστυχῶς ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅτι ἡ ὀρθή σχέση ἀνθρώπου καί φύσης ἔχει διαρρηχθεῖ καί ὅτι στή σχέση αὐτή ἡ φύση θεωρεῖται μόνο κάτι σάν ἐξωτερικό περίβλημα ἢ σάν ἐσωτερικό ἀπόθεμα δύναμης γιά ἐκμετάλλευση ἀπό τόν ἀνθρώπο. Δέν ὑπάρχει πιά ὁ ἀπαιτούμενος σεβασμός ἀπέναντι στή φύση ὡς Δημιουργία, δέν ὑπάρχει ὁ θαυμασμός οὔτε ἀκόμη ἡ σχέση ἀγάπης καί φροντίδας πού προέρχεται ἀπό αὐτά. Γι' αὐτό, παράλληλα μέ τήν ἐπαναστατημένη σχέση ἀνθρώπου καί φύσης, βαδίζει καί μιά βαθύτερη ἀπαξίωση τῆς σχέσης μεταξύ τῶν δύο φύλων. Ἡ σχέση τοῦ ἀνδρα καί τῆς γυναίκα εἶναι, γιά τήν ποικιλόμορφη καί θρασύτατη πορνογραφία τῶν ἡμερῶν μας πού ἀπηχεῖ καί ἱκανοποιεῖ τόν ἀνθρώπο τῆς σημερινῆς ἐποχῆς περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη προγενέστερη ἐποχή, σχέση ἐκμεταλλευτική μέ σκοπό τήν ὑποκειμενική ἡδονή καί ἐκμετάλλευση. Ἡ ὕλη εἶναι καί ἐδῶ «χωρισμένη» ἀπό τήν οὐσία της, τό πρόσωπο. Ὁ ἀνθρώπος στά μάτια τοῦ ἀντίθετου φύλου φαντάζει ὡς νά ἔχει σῶμα πού ὅμως δέν συνιστᾶ συγκροτημένη καί ἀδιάσπαστη προσωπικότητα. Ἡ ἀγάπη, ὁ σεβασμός, καί ὁ βαθύτερος θαυμασμός, ὑποχωροῦν μπροστά στήν ἄμεση καί σέ μέγιστο βαθμό στιγμιαία ἐκμετάλλευση τῆς ὑλικῆς μόνο ὑπόστασης. Ἡ σημερινή κρίση στή σχέση τῶν δύο φύλων ἀντικατοπτρίζει τήν κρίση στή σχέση φύσης καί ἀνθρώπου μέσα σέ μιά τεχνοκρατούμενη ἐποχή.

Β'

Ὁφείλουμε, ἐξάλλου, νά παραδεχτοῦμε τήν ἀνάγκη αὐτοκριτικῆς καί στό χῶρο τῆς χριστιανικῆς θεολογίας, γιατί καί αὐτή ἐξυπηρέτησε σέ πολλές περιπτώσεις, ἀκούσια, τήν ἐσφαλμένη θεώρηση τῆς ὕλης, καί κατά συνέπεια τῆς φύσης, μέσω ἑνός ἀνθρωποκεντρικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἀφοῦ ὑποστήριξε τήν πνευματική μόνο ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου. Εἰδικότερα, μπορεῖ κανεῖς νά ἀναφερθεῖ σέ παρερμηνεῖες τῆς Γραφῆς, σέ λανθασμένες θεολογικές θέσεις, σέ ἐφαρμογές τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καί σέ ἐπιδίωξη μέσω αὐτῆς τοῦ χριστιανικοῦ ἰδεώδους. Γι' αὐτές τίς τρεῖς κατηγορίες ἀναφέρουμε τά ἀκόλουθα παραδείγματα:

α) Ἐπειδὴ ἡ ἐντολή τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται ρητά στή *Γένεση* (1, 28) «...αὐξάνεσθε καί πληθύνεσθε καί πληρώσατε τήν γῆν καί κατακυριεύσατε αὐτῆς» ἐγίνε ἡ παρερμηνεία νά ἐννοηθεῖ ἡ κυριαρχία αὐτή σάν νά ἐπιτρέπει ἢ νά ἐμπνέει τήν πάση θυσία ἐκμετάλλευση τῆς φύσης, γιά νά κατορθωθεῖ αὐτή ἡ κυριαρχία ὡς κυριαρχική ὑλική δύναμη. Τό χωρίον, ὅμως, δέν ἔχει αὐτή τήν ἔννοια. Ἄφ' ἑνός σημαίνει τήν ὑπερνίκηση σέ μιά ἱστορική περίοδο τῶν κινδύνων πού προέρχονται ἀπό τή φύση, περίοδο κατά τήν ὁποία ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων βρισκόταν κάτω ἀπό τήν ἀπειλή τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου (ἄλλωστε τό ἀποδεικνύει καί ἡ συνέχεια τοῦ στίχου: «καί ἄρχετε πάντων τῶν κτηνῶν καί πάντων τῶν ἔρπετων» κλπ.), ἀφ' ἑτέρου καί κυρίως νοεῖται ἐδῶ ἀντιπροσώπευση τοῦ Θεοῦ ὡς Δημιουργοῦ ἀπό τόν ἀνθρώπο πού φροντίζει τή Δημιουργία Του, ὅπως φαίνεται καί ἀπό ἄλλους στίχους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, π.χ. στήν ὡραία εἰκόνα στή *Γένεση*, ὅπου ὁ Θεός ὡς Δημιουργός φέρεται νά προσκαλεῖ τόν Ἀδάμ, μέ ἀνθρωπομορφικό τρόπο, νά ὀνομάσει τά ζῶα τοῦ Παραδείσου (*Γεν.* 2, 20). Στήν ἐβραϊκή παράδοση νά δώσεις

ὄνομα ἰσοδυναμεῖ μέ γένεση (ὅπως τὰ παιδιὰ παίρνουν τό ὄνομα τοῦ πατέρα ὅταν γεννηθοῦν) εἶναι δηλαδή ἔνδειξη κυριαρχίας, ἀγάπης καί φροντίδας σύμφωνα μέ τό πρότυπο τοῦ Θεοῦ-Δημιουργοῦ, καί σέ καμμιά περίπτωση δέν εἶναι ἔνδειξη ὑποταγῆς καί ἀπερίσκεπτης ἐκμετάλλευσης.

β) Σχετικό μέ τό προηγούμενο παράδειγμα εἶναι τό ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» (Γεν. 1, 27) καί ἡ μονομέρεια τῆς ἀντίληψης πού ἐπεκράτησε κυρίως μέσω τοῦ ποικιλόμορφου θεολογικοῦ σχολαστικισμοῦ, ὅτι πρέπει νά ἐννοηθεῖ μέ τήν παραπάνω ρήση τό ποιόν τῆς πνευματικῆς καί λογικῆς μόνο ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου, πράγμα πού καλλιέργησε τήν ἀνισορροπία στήν ἀντίληψη ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ἀδιάσπαστη ἐνότητα πνεύματος καί σώματος.

γ) Ἄλλη παρεξήγηση εἶναι αὐτή πού ἐγίνε σχετικά μέ τήν ἐφαρμογή εἰδικῆς ἠθικῆς ἀσκήσης γιά νά κατορθωθεῖ τό ὑψηλό ἰδεώδες τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Ἡ ἀσκηση αὐτή θεωρήθηκε ὅτι ἀποστρέφεται κάθε ὑλικό στοιχείο, ἀρνεῖται τή σωματική ἀξία τοῦ προσώπου καί ἀντιδρᾷ στίς τάσεις καί ὀρέξεις τῆς σαρκικῆς ὑπόστασης. Γι αὐτό ἄλλωστε θεωρήθηκε ὁ μοναχικός βίος ὡς ἀντι-ὑλικός καί ἀντι-φυσικός καί ὅτι συμβάλλει στή διάσπαση τῆς ὁμαλῆς σχέσης πνεύματος καί ὕλης ἢ φύσης μέ ἀποτέλεσμα τήν περιφρόνηση τῆς δεύτερης. Κι ὅμως ἡ χριστιανική αὐτή ἠθική πού σκοπεύει στήν τελειότητα δέν σημαίνει καθόλου τήν περιφρόνηση τῆς ὕλης. Ὁ ἀληθινά «πνευματοφόρος» δέν κακομεταχειρίζεται τό σῶμα ἢ τή φύση, ἀλλά τὰ περιποιεῖται καί τὰ σέβεται. Στούς σημερινούς μάλιστα καιρούς τῆς ἀμετρῆς ἐκμετάλλευσης καί τοῦ σώματος καί τῆς φύσης, ἡ ἠθική αὐτή καταδειχνεῖ μέ ποιό τρόπο πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά περιορίζει τίς πλεονεκτικές του ὀρέξεις ἀπέναντι στή φύση, ἀλλά καί πῶς νά παροῦσιάζει τόν ἑαυτό του περισσότερο συνδεδεμένο μέ τή φύση, ὅπως τόν ἔχει δημιουργήσει ὁ Θεός. Ὁ ἅγιος Φραγκίσκος τῆς Ἀσίζης εἶναι παράδειγμα αὐτοπεριορισμοῦ, σωφροσύνης, «φυσικότητας», ἀλλά καί ἀγάπης καί σεβασμοῦ γιά τή Δημιουργία. Ἡ ὀλιγάρκεια του ἐκφράζεται μέ τή στοργή του γιά τή φύση πού τόν περιβάλλει καί τή φροντίδα του γιά τὰ πουλιά καί τὰ ζῶα πού συζοῦν μαζί του κατά τόν πιό ἀπέριπτο καί φυσικό τρόπο.

Γ'

Ἡ θεολογική αὐτοκριτική σχετικά μέ τίς ὑπερβολές τοῦ χριστιανικοῦ ἰδεαλισμοῦ μπορεῖ νά ὀδηγήσει στή θετική ἐνόραση τῆς ὑλικῆς φύσης καί σέ θεολογική καταξίωσή της. Θά ἀποκαλυφτεῖ τότε σέ κάθε συνεπή μελετητή ἢ πραγματική καί ἀληθινή χριστιανική ἀντίληψη γιά τήν ἀξία τῆς ὕλης μέ βάση τή Γραφή καί τή θεολογική παράδοση. Γιατί ἀπό ὅλες τίς θρησκεῖες, ἡ χριστιανική πίστη ἐμπνέει, ὅταν βέβαια ἐρμηνεύεται ὀρθά καί ἐφαρμόζεται χωρίς ἐκκεντρικότητες, τήν πιό καθαρή καί βαθειά θετική ἀξιολόγηση τῆς ὑλικῆς ὑπόστασης τῆς φύσης, μακριά ἀπό κάθε μαγεία καί εἰδωλολατρία.

Προϋπόθεση γιά μιὰ τέτοια στάση εἶναι τό γεγονός τῆς ἐνσαρκώσεως πού ἀποτελεῖ τόν ἄξονα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἡ Γραφή τό περιγράφει ὡς τό κεντρικό γεγονός τῆς Δημιουργίας καί τῆς Ἱστορίας. Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης εἶναι ἐκεῖνος κυρίως πού τό καταδειχνεῖ ἀναφερόμενος στό Δημιουργικό Λόγο τοῦ Θεοῦ διά τοῦ ὁποῖου «τά πάντα ἐγένετο», τόν Λόγο πού εἶναι ἡ ζωή καί τό φῶς ὅλης τῆς Δημιουργίας (Ἰω 1, 1-5) καί γιά τόν ὁποῖο διακηρύχνει ὅτι αὐτός «ὁ

λόγος σὰρξ ἐγένετο» (1, 14). Ἡ σὰρκα ἐδῶ μᾶς βεβαιώνει γιὰ τὴν ἀξία τῆς ὑλικῆς ὑπόστασης καὶ τῆς ὅλης Δημιουργίας. Τὰ πάντα στὴ Δημιουργία ἀποκτοῦν ὡς ὑλικά καὶ σωματικά ὑπόσταση, νόημα, σκοπιμότητα ἀφοῦ, ὅπως γράφει ὁ Παῦλος, τὰ πάντα εἴτε ὀρατά εἴτε ἀόρατα «ἐν αὐτῷ συνέστηκε» (Κολοσ. 1, 17). Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀπλή Ἰδέα, θεωρητικὴ ἀρχή, ἀλλὰ γίνεται ὑλικὴ προσωπικὴ ὑπόσταση, μετέχει στοῦ ἴδιου τὸ ὑλικό τῆς Δημιουργίας Του.

Ἡ ἐνσάρκωση, κεντρικὸ γεγονός τῆς πίστεως, δὲν ἐπιτρέπει τὴ διχοτόμηση τοῦ ἀνθρώπου μὲ ἀπόλυτη προτεραιότητα στοῦ πνεῦμα ἢ τῆς διάνοια. Ἡ πίστη δὲν γνωρίζει καὶ δὲν θὰ ἀναγνωρίσει ποτέ τὰ δικαιώματα τοῦ φιλοσοφικοῦ δυαλισμοῦ στοῦ χῶρο τῆς ἀνθρωπολογίας. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πνεῦμα καὶ ὕλη, σῶμα καὶ ψυχὴ ἐνωμένα. Δὲν ὑπάρχει ἀνθρώπινη ὑπαρξη χωρὶς ὑλικὴ ὑπόσταση. Ἀκόμη καὶ ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν θὰ εἶναι ἐνσώματη. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σῶμα ὅπως εἶναι καὶ πνεῦμα. Δὲν ὑπάρχει ἀξιολογικὴ προτεραιότητα ἢ ὄντολογικὴ διαβάθμιση μεταξύ τῶν δύο. Δὲν πρέπει νὰ συγχέουμε τὴν ἐννοια τοῦ «σωματικὸς» ποῦ ἀναφέρεται στὴν ὑλικὴ ὑπόσταση μὲ αὐτὴ τοῦ «ψυχικὸς» ποῦ ἀναφέρεται στοῦ σαρκικό φρόνημα. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ θεοδοσμένο ἀπὸ τὴ Δημιουργία, τὸ δεύτερο εἶναι παρέκκλιση ἀπὸ αὐτὴν. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι στὴν περίπτωση τῆς παρέκκλισης ἡ Γραφὴ δὲν χρησιμοποιεῖ τοὺς ὅρους ὑλικὸς-σωματικὸς ἀλλὰ κυρίως τὸν ὄρο «ψυχικὸς» ποῦ σημαίνει κακὴ χρῆση τῶν ὑλικῶν πραγμάτων ἢ τοῦ σώματος καὶ γενικά ἀντίθεση μὲ τὴν τάξη τῆς πνευματο-ὕλικῆς Δημιουργίας.

Μόνο προϋποθέτοντας τὸ γεγονός τῆς ἐνσάρκωσης ἀντιλαμβάνεται κανεὶς πῶς καὶ γιὰτὶ ὀλόκληρη ἡ Βίβλος, ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη, παρουσιάζει ἕναν ἄρρηκτο δεσμό μεταξύ ἀνθρώπου καὶ φύσης, σὲ πολλές μάλιστα περιπτώσεις μὴ ἐνδόμυχη συνταύτισή τους. Ἀκόμη, κατανοεῖ κανεὶς γιὰτὶ παρουσιάζεται πολὺ συχνὰ στὰ κείμενά της ἡ φροντίδα γιὰ τὴ φύση ἢ χρησιμοποιεῖται τὸ κάλλος καὶ ἡ ἀρμονία της σὰν μέσο γιὰ τὴν ἔκφραση δοξολογικῶν ὕμνων στὸν Δημιουργό.

Πολλὰ παραδείγματα ποῦ δείχνουν μὴ τέτοια στάση θὰ μπορούσαν νὰ ἀναφερθοῦν, ἀλλὰ θὰ ἀρκεστοῦμε σὲ μερικὰ ἀπλῶς γιὰ νὰ ὑπενθυμίσουμε αὐτὴ τὴν στάση. Στὸ Δευτερονόμιο ὁ Θεὸς προστάζει τὴν προστασία τῶν δέντρων (20, 19-20), καὶ κατόπιν ἀναφέρεται ἐκεῖ πῶς μὴ ἀπὸ τίς κύριες αἰτίες τῆς ἐντολῆς γιὰ τὴν τήρηση τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου εἶναι ἡ ἀνάγκη ἀνάπαυσης τῶν ζώων. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι φροντιστὴς καὶ φύλακας τοῦ κήπου τῆς Ἐδέμ –δηλαδὴ τῆς πρωτοτυπικῆς βιβλικῆς εἰκόνας τῆς φύσης προτοῦ ἀκόμη ἐπαναστατήσῃ– (Γεν. 2, 15) σὲ σχέση ἀρρηκτὴ μὲ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, ἀφοῦ ὁ ἴδιος, παρουσία τοῦ Θεοῦ, τὰ ὀνομάτησε, καὶ ἡ ἐνέργειά του αὐτὴ συνδέει παντοτεινὰ Δημιουργό, ἄνθρωπο καὶ δημιουργήματα.

Τὸ μεγαλύτερο ὅμως γεγονός, μετὰ τὴν ἐνσάρκωση, ποῦ παραθεωρήθηκε εὐκόλα ἀπὸ τὴν ἰδεαλιστικὴ φιλοσοφία καὶ θεολογία, ποῦ δὲ τίς ἐπηρέασε δηλαδὴ ὥστε νὰ ἀναχαιτιστεῖ ἡ τάση τους πρὸς τὸν ἄκρατο ἰδεαλισμό, εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς Δημιουργίας, ὅπως ἐκτίθεται στὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τῆς Γένεσης. Ἡ Ζωή, ἡ ὀργανικὴ, παρουσιάζεται «ἐξερχομένη» ἀπὸ τὴν ἀνόργανη ὑλικὴ φύση («ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετά ψυχῶν ζωσῶν» Γεν. 1, 20) σὰν νὰ προλέγεται ἔτσι μὴ παντοτεινὴ συνταύτιση τῶν δύο καὶ νὰ μὴ διακρίνεται ἀκόμη καθαρὰ ἡ ὀροθετικὴ γραμμὴ ἀνάμεσά τους. Ἡ πρῶτη ὀργανικὴ ζωὴ ξεπηδάει ἀπὸ τὴν ὕλη, διὰ μέσου τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἔπειτα, μὲ τὴν ἐνσάρκωση, μετέχει σ' αὐτὴν. Στὸ πλάσιμο τοῦ ἀνθρώπου ἢ σύνδεση ὕλης καὶ ζωῆς εἶναι ἐμφανέστερη, ὁ Θεὸς

παριστάνεται άνθρωπινα νά «λαμβάνη χούν από τῆς γῆς» (Γεν. 2, 7) γιά νά δημιουργήσει τόν ἄνθρωπο.

Τά σημεῖα αὐτά, ὅπως δίνονται ἀφηγηματικά-συμβολικά στή Γραφή ἔχουν μεγάλη σπουδαιότητα ὅσον ἀφορᾷ τή βασική σημασία τῆς ὕλης, καί μάλιστα τῆς γῆς, τοῦ νεροῦ, τοῦ ἀέρα, γιά τήν πρώτη ἐμφάνιση τῆς ζωῆς καί τήν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ δημιουργία, ὅπως περιγράφεται συμβολικά καί ὅπως πρέπει νά ἐρμηνεύεται θεολογικά ἀπό τήν χριστιανική κοσμοθεωρία, πρέπει νά διδάσκει συνεχῶς τή σχέση ταυτότητας φύσης καί ὀργανικῆς ζωῆς ὡς ἀδιάσπαστη ἐνότητα τῆς δυναμικῆς καί παραπέρα δημιουργικῆς σχέσης μεταξύ Θεοῦ, Φύσεως καί Ἀνθρώπου. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ ἀπολογητική θεολογία, κυρίως τά νεώτερα χρόνια στή Δύση, θορυβήθηκε ὑπερβολικά ἀπό τήν διάδοση τῆς θεωρίας περί ἐξελιξεως κατά τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος θεωρήθηκε φυσιολογικά ὁ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου. Ἡ θεολογία αὐτή ἀντέδρασε φανατισμένα, ὄχι τόσο ἐπειδή πείστηκε ἐπιστημονικά ὅτι ἡ θεωρία αὐτή εἶναι ἀναληθής, ἀλλά γιατί θεωρεῖ ὅτι ὑποβιβάζεται ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου ὡς πλάσματος εἰδικά πλασμένου ἀπ' τό Θεό. Τό γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τόση φυσιολογική συγγένεια μέ τά πιό ἐξελιγμένα εἶδη τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου θεωρήθηκε βλάστημο.

Ὁ λανθασμένος θεολογικός ἰδεαλισμός, παραθεωρώντας τήν ὑπάρχουσα ἀπό τή δημιουργία σχέση μεταξύ ὕλικῆς - ζωϊκῆς καί ἀνθρώπινης φύσης καταπολέμησε τή θεωρία ἀπό θέση «σπιριτουαλιστική» καί ὄχι τόσο ἐπιστημονική καί θεολογική. Ἡ ἀντίδραση ἐναντίον αὐτῆς τῆς θεωρίας ἔχει μάλλον ψυχολογική ἀφετηρία παρά θεολογική. Προσβάλλεται ὁ ἄνθρωπος ὅπως τόν θεωρεῖ ἀφ' ὑψηλοῦ μιά μονομερῆς ἐλλειπτική ἀνθρωπολογία, βάζοντάς τον νά ὑπερέχει ἀπομονωμένος ἀπέναντι στή δημιουργία, πού κατ' αὐτήν ἀποτελεῖ ἀπλῶς τό ἄψυχο, τό ὕλικό δοχεῖο ὅπου μέσα του διαδραματίζετα ἡ ἱστορία τοῦ μόνου κυρίαρχου ἀνθρώπου. Τό πρόβλημα δημιουργεῖται ὄχι τόσο γιά νά ὑποστηριχτεῖ ἡ ἰδιαίτερα ὑψηλή θέση τοῦ ἀνθρώπου μέσα στή δημιουργία, πράγμα ἄλλωστε πού εἶναι σωστό μέ βάση τή χριστιανική κοσμοθεωρία, ἀλλά ἀπό τήν ὑποτίμηση τῶν ἄλλων μορφῶν ζωῆς καί τῆς φύσης πού καταντοῦν ἀπλά ἄψυχα ὕλικά γιά ἐκμετάλλευση καί πού ὑπάρχουν μόνο γιά τήν ὕλική εὐμάρεια τοῦ ἀνθρώπου. Τό δεύτερο δέν πρέπει νά παρουσιάζεται ὡς συνέπεια τοῦ πρώτου. Αὐτό ἔχει ὀλέθρια ἀποτελέσματα σήμερα γιά τήν ἠθική στάση τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας ἀπέναντι στή φύση καί στό φυσικό περιβάλλον, στάση κυριολεκτικά ἀντίθετη μέ τή χριστιανική θεώρηση τῆς ὅλης δημιουργίας, πού πρεσβεύει τήν ἠθική ὑποχρέωση σεβασμοῦ καί στοργικῆς προσήλωσης στή φύση καί τό περιβάλλον.

Δ'

Ἡ φιλοσοφική καί θεολογική αὐτή κριτική, πού σήμερα εἶναι ἀναγκαία μπροστά στήν ἀπειλή νά μολυνθεῖ τό περιβάλλον ἐξαιτίας τῆς ἀδιάφορης καί φτηνῆς στάσης τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στή φύση, ἀνοίγει στούς μελετητές τόν ὀρίζοντα γιά καλύτερη φιλοσοφικο-θεολογική ἀξιολόγηση τῆς φύσης. Κατανοοῦμε τώρα, πέρα ἀπό τά βασικά σημεῖα γιά τήν ἀπό θεολογική πλευρά θετική ἀξιολόγηση τῆς ὕλης, πού ἐκθέσαμε στίς προηγούμενες παραγράφους, γιατί ἡ Ἁγία Γραφή ἀποφεύγει νά κάνει λόγο περί δημιουργίας, περί φύσεως ἢ περί ὕλης. Οἱ ὄροι αὐτοί εἶναι φορτισμένοι στή μυθολογία, τή φιλοσοφία, τήν ἀστρολογία καί τίς φυσικές

θησκείες μέ περιεχόμενο πού δέν συμφωνεί μέ τή χριστιανική θεώρησή τους. Ἐντί γι' αὐτούς τούς ὅρους χρησιμοποιεῖ τόν ὄρο «Κτίσις».

Περὶληπτικά, καί μέ βάση πολλά σχετικά χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης, μπορούμε νά παρατηρήσουμε ὅτι μέ τόν ὄρο «Κτίσις» ἐπισημαίνονται τρεῖς ἔννοιες: πρῶτον, ἡ ἔννοια τῆς σύνολης Δημιουργίας πού περιλαμβάνει τήν ὕλη, τό χῶμα, τά φυτά, τό ζωϊκό βασίλειο καί τόν ἄνθρωπο σέ πλήρη σχέση καί συνύπαρξη. Δεύτερον ἡ ἔννοια τῆς σύνολης Δημιουργίας ὄχι μόνο ὡς ἐξωτερικῆς, ὕλικῆς, φυσικῆς ἐπιφάνειας ἢ ἐσωτερικῆς ὕλικῆς σύστασης, ἀλλά καί ὡς ὀργανικό ὅλον μέ ὑπόσταση, ὑπαρξη καί σκοπιμότητα, ὅπως γράφει πολύ ὠραῖα ἕνας ἀπό τούς κορυφαίους συγγραφείς τῆς πατερικῆς παράδοσης ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: ὅτι δηλαδή ἡ Δημιουργία δέν πρέπει νά ἐννοηθεῖ «ἐν τόπῳ ἀλλ' οὐσίᾳ» καί πῶς ὁ Δημιουργός ἐνεργεῖ ἐν «*θεληματικῇ ἐννοίᾳ*» (PG 94, 8 53). Τρίτον, ἡ ἔννοια τῆς φροντίδας τοῦ Δημιουργοῦ πού κτίζει διὰ τοῦ Λόγου ἀπό Ἁγάπη, πού εἶναι ἡ οὐσία Του, καί μέ σοφία μιᾶ ἀνώτερη σκοπιμότητα, δηλαδή τήν εὐδαιμονία κάθε πλάσματος. Τά πάντα βρίσκουν τότε τήν πληρότητά τους, τή βάση τους, τήν πραγματική τους ὑπόσταση καί ὑπαρξη μέσα ἀπό τήν προσωπική σχέση μέ τό Θεό μέσα στήν ἴδια τή Δημιουργία, ἀφοῦ ὁ δημιουργικός Λόγος μέ τήν ἐνσάρκωσή Του μετέχει σ' αὐτήν φυσιολογικά, ὕλικά καί ἱστορικά. Γι αὐτό καί τό ρῆμα κτίζω χρησιμοποιεῖται στή Γραφή μέ αὐτήν τήν ἔννοια: «*δι' αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ Λόγου τῆς Δημιουργίας) ἐκτισται τά πάντα*» (Κολοσ. 1, 16).

Πιό προσεκτική μελέτη τῆς Κ. Διαθήκης, ἀπό τήν ἀποψη αὐτή, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἔννοια τῆς φύσης ὡς Κτίσης ἐπιβάλλει τή χρήση τοῦ ὄρου στίς τρεῖς κύριες φάσεις τοῦ ὅλου δημιουργικοῦ, ἀποκαλυπτικοῦ καί σωτηριώδους ἔργου τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἐπί τὰ πολλά σχετικά χωρία θά χρησιμοποιήσουμε καί πάλι μερικά γιά νά φανεῖ ἡ χρήση τοῦ ὄρου μέ τήν παραπάνω ἔννοια στίς τρεῖς βασικές ἐνέργειες τοῦ Δημιουργοῦ, α) στήν ἀποκάλυψη τοῦ ἔργου του μέσω τῆς φύσης, β) τήν ἀνακαινιστική ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στή φύση καί γ) τήν λυτρωτική ἐνέργεια πού περιλαμβάνει συγχρόνως καί σέ ἀδιάσπαστη σχέση τή φύση καί τόν ἄνθρωπο.

α) Ἡ φύση, θεωρούμενη ὀρθά ὡς Κτίση, εἶναι ὁ καλός ἀγωγός γιά νά συλλάβουμε τή δημιουργική ἐνέργεια τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ ἀλλά καί τήν ὑπόστασή Του, καθῶς ἐνεργεῖ ἀπό ἀγάπη καί μέ σοφία. Ὁ Παῦλος βρῖσκει ὅτι ὅσοι δέν πιστεύουν στό Χριστό ἀκόμη καί πρὶν τήν ἔλευσή Του εἶναι ἀναπολόγητοι, γιατί μέ τήν εἰδωλολατρία καί τή φυσική Ἐρησκεία ὑποκατέστησαν τό Θεό μέ τό Δημιουργημά Του, γιά νά ἱκανοποιήσουν τίς ὀρέξεις τους καί τίς ἐπιθυμίες τους. Στήν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολή γράφει (1, 19-20): «*ὁ γάρ Θεός αὐτοῖς ἐφάνερωσε· τά γάρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπό κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καί θειότης*». Αὐτό πού ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι ὅτι ἡ ἐκούσια τύφλωση γιά τή φύση ὡς Κτίση Θεοῦ συνεπιφέρει ὄχι μόνο εἰδωλολατρία, ἀλλά καί ἀναστάτωση στίς φυλετικές σχέσεις, ὅπως ἀναπτύσσει παραπέρα ὁ Παῦλος, γιατί ἡ μή ὀρθή ἐκτίμηση τῆς φύσης καί τῆς ὕλης καί ἡ μή ἀπόδοση τῆς τιμῆς καί τῆς φροντίδας πού ἀρμόζει σ' αὐτή, θεωρούμενη ὡς Κτίση Θεοῦ, ἀντανακλᾶται ἄμεσα σέ κάθε προσωπική σχέση τοῦ ἀνθρώπου, καί ἰδιαίτερα σέ κάθε φυλετική καί φιλογενετική σχέση. Εἶναι ἴσως τολμηρό ἀλλά δικαιολογεῖται νά συμπεράνει κανεῖς, ὅτι ἀπό ἠθική ἀποψη οἱ παρεκκλίσεις στόν τομέα αὐτό τῆς προσωπικῆς ζωῆς σχετίζονται μέ τήν ἀνήθικη στάση ἀπέναντι στή φύση. Εἶναι

λόγου χάρη ένα είδος σεξουαλικής κατάχρησης ή μέχρις εσχάτων και χωρίς φραγμούς απομύζηση της φύσης στη σημερινή τεχνολογική εποχή. Είναι ένα είδος μοιχείας ή κατάχρηση της φυσικής ενέργειας που αποκτά δῆθεν ὁ ἄνθρωπος. Ἡ φύση ὡς Κτίση Θεοῦ προσφέρεται γιὰ υπεύθυνη καὶ νόμιμη χρήση ὄχι γιὰ κατάχρηση. Ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι στὴ φύση ὡς Κτίση δὲν ἔχει δικαιώματα «ἀπόκτησης» ἀλλὰ ἀπλῶς εἶναι φιλοξενούμενος πάνω στὴ γῆ γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα.

β) Ἡ φύση, θεωρούμενη ὡς Κτίση, παρουσιάζεται στὴ Γραφή καὶ ὡς ἀνακαινιζόμενος ὀργανισμός. Αὐτὸ ἀποτελεῖ συνέπεια τῆς βασικῆς θέσης ὅτι τὰ πάντα ἔκτισται διὰ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἄρα τὰ πάντα ὑπόκεινται στοῦ ἀνακαινιστικοῦ Του ἔργο διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ θεολογικὴ αὐτοκριτικὴ πρέπει νὰ μᾶς φανερώσει ὅτι καὶ στοῦ σημείου αὐτοῦ ἡ ἠθικὴ κατανοεῖ τὸ ἀνακαινιστικὸ ἔργο μὲ μιὰ ἔννοια ἀπόλυτα ἀτομικὴ καὶ ἀνθρωποκεντρικὴ. Ὁ Παῦλος ὁμως φαίνεται νὰ ἐπιμένει ὅτι καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τῆς ἀνακαίνισης ἀφορᾷ κατ' ἀρχὰς βέβαια τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἡ ἔννοιά της καὶ ἡ πραγματικότητά της εἶναι καθολικὴ καὶ περιλαμβάνει «τὰ πάντα». Διαβάζουμε στὴν *Α' Πρὸς Κορινθίους 5, 17*: «...εἴ τις ἐν Χριστῷ Καινὴ Κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα». Ἡ σύνολη δημιουργία, τὰ πάντα, συνανακαινίζονται μὲ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ Χριστοῦ. Καινὴ Κτίση σημαίνει τὴν ἀναδημιουργία μέσα ἀπὸ τὴ δυναμικὴ σχέση μὲ τὸ Δημιουργικὸ Λόγο τῶν πάντων, δηλαδὴ σχέση ὄχι μόνο μὲ τὸ Θεὸ ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ φύση ὡς Κτίση Του. Ἡ Δημιουργία σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι, ἡ φύση ὡς ὕλη, παρουσιάζεται ὡς ζῶν ὀργανισμὸς πού ἀναπτύσσεται καὶ ἀνανεώνεται μαζί μὲ τὸν ἄνθρωπο μέσα ἀπὸ τὴν αὐθεντικὴ ἀναδημιουργικὴ συνέργειά του στοῦ δημιουργικοῦ ἔργο τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἠθικὴ εὐθύνη πού προκύπτει ἀπὸ τὴν παραπάνω ἔννοια (τῆς ἀνακαίνισης) καὶ ἡ ὑποχρέωση γιὰ ὅλους καὶ κυρίως γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες εἶναι τεράστια, γιατί μὲ τὸ ἔργο τους συμμετέχουν στοῦ ἀνακαινιστικοῦ ἔργο τοῦ Θεοῦ, ὅταν αὐτὸ ἐννοεῖται σὲ ὅλο του το εὖρος καὶ ὄχι μέσα ἀπὸ μιὰ στενὴ ἀτομικὴ ἠθικὴ.

γ) Ἡ φύση, θεωρούμενη ὡς Κτίση, ἐμφανίζεται τέλος στὴ Γραφή, στοῦ ἀνώτατο σημείου καταξίωσής της, ὡς μετέχουσα στοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργο τοῦ Δημιουργοῦ. Σὲ σχέση μὲ τὸ κύριο αὐτὸ ζήτημα τῆς χριστιανικῆς θεολογίας καὶ στὴ σπουδαιότερη ἐπιστολὴ του, τὴν πρὸς Ρωμαίους, ὁ Παῦλος τοποθετεῖ τὴ φύση ὡς Κτίση στοῦ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ σὲ ἀπόλυτη σχέση μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ φύση ὡς Κτίση φέρει τὰ στίγματα τῆς ἐπαναστατικότητας τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ συμπάσχει βαθειά ὡς ζῶν ὀργανισμός: «οἶδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» (*Ρωμ. 8, 22*). Ἡ φράση ὑπενθυμίζει τὴ μητρότητα, τὴ γυναῖκα πού κοιλοπονᾷ γιὰ νὰ γεννήσει. Σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση ἡ φύση προσμένει δυναμικὰ τὴν ἀπολύτρωση («ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται» *Ρωμ. 8, 20*) καὶ ἐλπίζει στὴν ἴδια ἀπελευθέρωση, ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὡς δημιούργημα Θεοῦ: «ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (*Ρωμ. 8, 21*). Αὐτὴ ἡ παράγραφος εἶναι ἀπὸ τίς ὠραιότερες τῆς Γραφῆς καὶ ἀπὸ τίς πιὸ βαθυστόχαστες. Πιὸ ὑψηλὴ ἀξιολόγησι τῆς Δημιουργίας, τῆς φύσης ὡς Κτίσεως σίγουρα δὲν ἔχει δοθεῖ στὴν παγκόσμια γραμματεία καὶ λογοτεχνία. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ κανένας ρομαντισμὸς καὶ κανένας ἰδεαλισμὸς. Μὲ νηφαλιότητα διαγράφεται τὸ μεγαλεῖο

τῆς Κτίσης, πού ἀκολουθεῖ ἡ καλύτερα συνάπτεται μέ τό δράμα τῆς ἱστορίας, τῆς πτώσης καί τῆς σωτηρίας τῆς, τοῦ πάθους, τοῦ πόνου, τοῦ φυσικοῦ καί πνευματικοῦ κακοῦ, τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου καί ταυτόχρονα τῆς ἐλπίδας σέ νέα ζωή, πού ἀνακαινίζεται ὅπως κι ἐκείνη «τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ». Πραγματικά αὐτή εἶναι ἡ ὑψιστή καταξίωση τῆς φύσης ὡς Κτίσης.

Ε΄

Γίνεται πλέον φανερό τό καθῆκον τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου νά προσέξει ιδιαίτερα τή στάση του ἀπέναντι στήν ὑλική φύση, βασιζόμενος στή χριστιανική πίστη καί τή θεολογική σκέψη. Ἡ ὕλη ἔχει μοναδική καί ἀνεπανάληπτη ἀξία. Κι αὐτό δέν πρέπει νά λέγεται μόνο γιά τά μέσα παροχῆς ἐνεργείας, δηλαδή τά κοιτάσματα, τά μέταλλα, τά καύσιμα ἢ τίς τροφές, οὔτε πάλι ρομαντικά γιά τά λουλούδια, τή γραφικότητα τῶν τοπίων ἢ τά θαύματα τῆς φύσης. Ἀλλά πρέπει νά λέγεται γιά τήν ὕλη γενικά, καί γι' αὐτήν ἀκόμη τήν κατώτερη μορφή τῆς, τό χῶμα, τή λάσπη, τήν ἄμμο, τά βράχια. Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ ἀξία, ἡ δύναμη τῆς ζωῆς. Δέν προστατεύουμε τό περιβάλλον ἐπειδή εἶναι ὠραῖο καί ὠφέλιμο ἀλλά γιατί εἶναι ὑλικό πού ἀνήκει στήν Κτίση, εἶναι ὀργανισμός δημιουργικός, ἀνεπανάληπτος, καί γιατί ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ταυτιζόμαστε μέ ἐνδόμυχη ὑλική καί πνευματική-ἠθική σχέση, πού ὀδηγεῖ στήν ὀρθή συμβίωση καί συνέργεια. Ἡ ὀρθή καλλιέργεια τῆς γῆς, ἡ ὀρθή ἀντίληψη τοῦ σώματος, ἡ αὐθεντική μας τοποθέτηση ἀπέναντι σέ μιά ποικιλόμορφη ὕλη καθρεφτίζεται στήν καλλιέργεια ὑγιῶν σωμάτων καί χαρακτήρων. Ἡ ὕλη τῆς φύσης μετέχει στό πνεῦμα τῆς Καινῆς Κτίσης. Τό φυσικό περιβάλλον εἶναι ὁ ἐκλεκτός χῶρος ὅπου ἀνασαίνει ἡ ἀνακαινιζόμενη προσωπική ὑπόσταση μέσα στήν Κτίση. Γι αὐτό ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος ἰσοδυναμεῖ μέ ἀποστείρωση τῶν πηγῶν πνευματικῆς ἀνάτασης. Ἡ προσβολή τῆς φύσης πού εἶναι Κτίση ὀδηγεῖ στήν ἀποβολή τῆς βασικῆς προϋπόθεσης γιά νά πραγματοποιηθεῖ ὁ ἀνώτερος ἀνθρωπισμός. Ἡ ἀπερίσκεπτη ἐκμετάλλευση καί ἀπομύζηση τῆς ὕλης καί τό μόλεμά της ἀποτελοῦν τήν ἀρχή τοῦ τέλους ἐνός πολιτισμοῦ πού δέν κατόρθωσε νά συλλάβει καί νά ἐμπνεύσει τό ὀρθό νόημα τῆς Δημιουργίας καί τῆς ὑπαρξης τῆς ζωῆς.

Εἶναι, ἐπομένως, πρωταρχικό καθῆκον τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν σήμερα καί ιδιαίτερα τῆς φιλοσοφικῆς θεολογίας, μαζί μέ τούς ἄλλους ἐπιστήμονες καί μέ βάση τίς παρεχόμενες ἀπό αὐτούς ἀνησυχητικές πληροφορίες, νά πάρει μέρος στήν προσπάθεια γιά ν' ἀλλάξει ὁ σημερινός ἀνθρωπος στάση καί νοοτροπία ἀπέναντι στή φύση καί τό περιβάλλον. Μετά ἀπό τήν σύντομη φιλοσοφική καί θεολογική κριτική πού προηγήθηκε, φάνηκε ἡ τιμή καί ὁ σεβασμός πού ἐμπνέει ἡ χριστιανική πίστη γιά τήν ὑλική φύση τοῦ περιβάλλοντος καί τοῦ ἀνθρώπου. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά προσθέσω ἐδῶ ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ κυρίως τήν ὀρθόδοξη παράδοση τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τό θετικό ἀντίκρουσμα τῆς ὕλης γίνεται κατάδηλο στήν ὕμνολογία καί στόν μυστηριακό συμβολισμό. Πρέπει νά ἐμβαθύνει κανεῖς μέσα ἀπό τίς εὐχές καί τούς ὕμνους ὀρισμένων ἀκολουθιῶν, λόγου χάρη τῆς ἡμέρας τῶν Θεοφανείων, στό νόημα τῆς καθαγιαζόμενης ὑλικῆς φύσης, γιά νά ἐννοήσει τήν κεντρική θέση πού ἔχει ὁ ὑλικός κόσμος καί ὁ ἀνθρωπος στό ἔργο τοῦ Θεοῦ γιά τήν περιποίηση καί ἀνύψωση τῆς σύνολης Δημιουργίας.

Δέν πρέπει ἄλλωστε νά λησμονοῦμε ὅτι τό νερό, τά ὕδατα, εἶναι τό μέσον τοῦ καθαρμοῦ μας, πνευματικοῦ καί σωματικοῦ, μέ τήν ὀλοκληρωτική κατάδυση μέσα τους κατά τό Βάπτισμα, ὅπως μέσα στόν τάφο τοῦ Χριστοῦ· ὁ ἄρτος καί ὁ οἶνος, τό ψωμί καί τό κρασί ὡς τά ἀντιπροσωπευτικά στοιχεῖα τῆς ὑλικῆς φύσης, αὐτά γίνονται τό Σῶμα καί Αἷμα τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ τοῦ Δημιουργοῦ ἢ καλύτερα τοῦ οἰκοδομοῦντος-Κτίστη, ἐνώ τό λάδι γίνεται τό μῦρο καί τό μέσο θεραπείας μέ τή χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὑπάρχει στήν Ὁρθοδοξία μιά ἐντονη συμβολική-πραγματική χρήση καί ἓνας καθαγιασμός τῆς ὕλης, πού μπορεῖ νά ὀδηγήσει σέ βαθύ σεβασμό τῆς φύσης, ἐάν τά συμπεράσματα αὐτά χρησιμοποιηθοῦν μέ συνέπεια στόν τομέα τῆς ἐπιστήμης τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ μυστηριακή συμβολική ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅταν κατανοηθεῖ ὀρθά, παρουσιάζει ὄχι μόνο ἀπλή χρήση τῆς ὕλης ἀλλά μαρτυρεῖ ἀδιάκοπα τήν ἐνδόμυχη ὑπαρκτική σχέση Θεοῦ, Φύσης καί Ἀνθρώπου σέ ἄρρηκτη σύνδεση καί τήν ἀλληλεξάρτηση ὑλικῆς καί πνευματικῆς ζωῆς. Δίκαια θά ἀποτολμοῦσε κανένας γιά τήν ἀντι-ιδεολογική καί ἀντιρομαντική Ὁρθοδοξία τόν ὄρο «ἐνθεο-ματεριαλισμός» ὄχι μέ τήν πανθειστική ἐννοια ἀλλά τήν ἐννοια τῆς ἀνάληψης ἀπό τόν Δημιουργό τῆς φύσης ὡς ἀδιάκοπα ἀνακαινιζόμενης Κτίσης μέσω τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ὡς τοῦ κατ' ἐξοχήν χώρου, χρόνου καί μέσου γιά τήν πραγμάτωση τῆς σχέσης Θεοῦ καί ἀνθρώπου.

